

Захаров В. М. Освітньо-культурний комплекс: школа-виш-театр як інноваційна система в неперервній освіті учнів

У статті висвітлюється діяльність унікального освітньо-культурного комплексу школа-виш-театр на прикладі діяльності МХУ при МДАТТ „Гжель”; Інституту танцю ДАСК.

Ключові слова: неперервна хореографічна освіта; освітньо-культурний комплекс; традиції і новаторство; творчий діалог культур.

Захаров В. М. Образовательно-культурный комплекс: школа-вуз-театр как инновационная система в непрерывном образовании учащихся

В статье освещается деятельность уникального образовательно-культурного комплекса школа-вуз-театр, на примере деятельности МХУ при МДАТТ „Гжель”; Института танца ГАСК.

Ключевые слова: непрерывное хореографическое образование; образовательно-культурный комплекс; традиции и новаторство; творческий диалог культур.

Zakharov V. M. Educational and Cultural Complex: School-higher Education Institution-theater as Innovative System in Continuous Education of Pupils

In article activity of a unique educational and cultural complex school-higher education institution-theater, on an activity example to the MHU is shined at MOSCOW STATE ACADEMIC THEATRE OF DANCE „Gzhel”; dance GASK Institute.

Key words: continuous choreographic education; educational and cultural complex; traditions and innovation; creative dialogue of cultures.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 373.3.015.31:331

О. В. Мельник

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ОСВІТИ**

Особливого значення у світлі нової парадигми освіти набуває проблема виховання в дітей ціннісного ставлення до праці, що зумовлено зміною поняття „труд”, його суті, змістовних і формальних характеристик.

Проблемі ціннісних орієнтацій, аналізу поняття „цінності” та принципам їх класифікації присвячені роботи Б. Ананьєва, В. Водзінської, О. Дробницького, А. Здравомислова, М. Казакіної, В. Ольшанського,

В. Тугарінова, В. Ядова та ін. авторів. Достатньо вивченими є теоретико-методологічні основи ціннісної проблематики, якими займалися такі автори, як І. Бех, Л. Ваховський, І. Зязюн, О. Савченко, Н. Ткачова.

Огляд наукових праць показав, що у вітчизняній та зарубіжній науці розроблені принципи та зміст трудового виховання, роль трудового виховання в загальному розвитку особистості, місце праці в забезпеченні багатогранного життя людини (Т. Кампанелла, Дж. Дьюї, Й. Песталоцці та ін.). Видатні педагоги (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші) вважали працю основою життя та однією з головних умов розвитку людини.

Однак, якщо проблемі трудового виховання школярів різного віку приділяється увага дослідників, то питання ціннісних смислів, цінності праці, виховання позитивного ставлення молодших школярів до праці є малодослідженим. Крім того, потребує дослідження зміст праці, її сутність у сучасному суспільстві.

Як свідчить вивчення наукових джерел, цінності й ціннісні орієнтації в структурі особистості займають одне з провідних місць, особливо – в мотиваційній сфері. Тому вони відіграють роль регуляторів поведінки. У ціннісній орієнтації переплітаються і когнітивні, і емоційні, і вольові компоненти психічної сфери особистості, регулюючи її дії, вчинки, поведінку. Узагальнюючи, можна сказати, що ціннісна орієнтація виявляється як інтегральна (цілісна, об'єднана) інформативно-емоційно-вольова властивість і стан готовності суб'єкта до дії [1, с. 214].

Ціннісні ставлення виражають особистий досвід учнів, їх дії, переживання, почуття, які виявляються у відносинах до оточуючого (людей, явищ, природи, пізнання тощо). У контексті ціннісного ставлення до праці це проявляється в бажанні учнів до здійснення практичної трудової діяльності, задоволенні від праці, прагненні закріплювати позитивні надбання у трудовій діяльності, зростанні вимог до своїх трудових досягнень та ін.

Про ціннісні орієнтації і ставлення, які треба сформувати у дітей і юнацтва, можна знайти цікаві думки в етнопедагогіці різних народів, а також в історії зарубіжної і вітчизняної педагогіки.

Видатні педагоги зарубіжних країн ще в давні часи висували певні сторони виховання як цінності. Так, великий педагог Я. Коменський розробляв ідею про „пансофічну освіту” для юнацтва, мріючи „учити всіх усьому стисло, приємно, ґрунтовно...” Видатний англійський філософ і педагог Д. Локк як ідеал висував молодого джентльмена і тому велике значення надавав виробленню у нього витончених манер, навичок ввічливої поведінки, а також його умінню управляти собою. Для французького мислителя-педагога Ж.-Ж. Руссо ідеалом була вільна людина, яка живе своєю працею, з головою філософа і руками ремісника. На думку Й. Песталоцці, ідеальна людина – це теж трудівник, у якого гармонійно розвинені всі природні здібності [2].

За розумінням великого педагога К. Ушинського, метою виховання є підготовка людини до життя, праці, розвиток її розуму й етичних переконань. А. Макаренко вважав, що формування трудівника-колективіста, громадянина своєї країни – найважливіше завдання виховання. В. Сухомлинський виділяв як найважливіші такі риси особистості людини, як гуманізм, патріотизм, працьовитість [3].

Отже, вивчаючи дослідження науковців (видатних педагогів, психологів, філософів), слід наголосити, що працелюбність вважається однією з найважливіших моральних якостей особистості. Працелюбність – це потреба докладати свою фізичну, або розумову енергію на створення або перетворення матеріальних і духовних цінностей. Вона дуже важлива при формуванні в дітей ціннісного відношення до праці, бажання працювати.

Як правило, від природи люди володіють приблизно однаковими здібностями до праці, але в житті одні вміють працювати краще, інші – гірше, одні – здатні до найпростішої праці, інші – до праці більш складної, отже, більш цінної для суспільства. Тобто потреба в суспільно корисній праці, усвідомлення її цінності, основа творчого відношення до праці не стільки дається людині від природи, скільки формується у неї засобами навчання та виховання протягом усього життя.

Як відомо, діти молодшого шкільного віку є найбільш чутливими до формування певних моральних якостей, ціннісних орієнтацій і ставлень. Тому дуже важливо, щоб саме у цьому періоді здійснилася правильна орієнтація дитини на труд, причому суспільно значущий і потрібний іншим.

У дошкільному періоді малюкам подобається працювати разом з дорослими. Вони навчаються праці, переймають вміння дорослої людини у процесі праці. Ведуча діяльність дошкільного віку – гра, у якій діти не тільки засвоюють складний світ стосунків між людьми, але й вчаться працювати, відтворюють відомі їм аспекти праці.

Зміст трудового виховання в початковій школі, звісно, охоплює велику кількість трудових умінь, навичок молодших школярів, які формуються під час навчання і виховання. Діти отримують чималі знання про працю, її роль в житті людини та суспільства, професії, знаряддя праці, її види тощо. Але слід підкреслити необхідність виховання цінності праці, особистісного ставлення до праці, починаючи з молодшого шкільного віку.

Слід зауважити, що формування справжнього ціннісного ставлення до праці пов'язане саме з усвідомленням її суспільної цінності і практичного значення. Треба пояснювати дітям, що у житті праця виконується не тому, що приваблива, а заради досягнення суспільно значущого результату. Тому з перших днів перебування дітей у школі в їхню свідомість втілюється ідея необхідності корисної продуктивної праці.

Саме в цей віковий період у дитини формується ядро особистості (моральні почуття, цінності, переконання), відбувається набуття досвіду моральної поведінки.

У вчинках дітей наприкінці 2-го класу проглядається вже позиція у ставленні до того, що їх оточує. Розвиваються і змінюються внутрішні етичні інстанції, формуються моральні мотиви поведінки; розвивається здатність співпереживати, співчувати, а отже, і співдіяти з дорослими та однолітками.

Виховний вплив практичної трудової діяльності учнів посилюється, якщо вона набуває колективного характеру. Саме в колективній праці, яка є справжньою основою виховання, закладаються ціннісні ставлення дітей до праці. А. Макаренко наголошував, що правильні взаємини між людьми можна створити тільки завдяки спільному трудовому зусиллю, трудовій допомозі і постійній взаємній трудовій залежності [3].

Крім того, у дітей шестирічного віку починає проявлятися почуття колективізму, а впродовж навчання у 2-му класі воно закріплюється. У процесі спільних дій, спрямованих на вирішення загальних практичних завдань, починає складатися дитячий колектив, виробляється звичка діяти спільно, виникає розподіл ролей та обов'язків групи граючих або працюючих дітей.

Як вважають вчителі-практики, благодатним матеріалом для виховання почуття колективізму, працелюбності, культури праці, ціннісного ставлення до праці є уроки технічного моделювання, на яких діти збирають із деталей конструктора дорожні знаки, будиночки, літаки, автобуси, теплоходи, та уроки з виготовлення з різних матеріалів іграшок до Нового року. При виготовленні моделей для групових ігор за правилами дорожнього руху, іграшок для новорічного карнавалу діти вступають у складні трудові відносини співробітництва, взаємодопомоги, свідомого підпорядкування вимогам дитячого колективу, де інтереси колективу завжди повинні бути вище особистих інтересів. Адже погано зробленими виробами не можна користуватися в колективній грі. Гра для дитини – не проста розвага, а засіб пізнання світу, а для вчителя – найважливіший інструмент виховання і навчання. Беручи безпосередню участь у житті класного колективу, вони поступово привчаються узгоджувати свою роботу із роботою товаришів, діяти відповідно до загального задуму, підкоряти свої дії загальному колективному завданню [4; 5].

У процесі колективної трудової діяльності у дітей з'являється здатність виконувати складні і відносно стійкі системи дій, підпорядковані розв'язанню певного завдання. Інакше кажучи, діти молодшого віку здатні в цікавій для них праці виконувати складну систему співпідпорядкованих дій. При цьому зароджується найважливіша риса будь-якої людської діяльності – елемент творчості. Прагнення дітей до творчості необхідно завжди враховувати у трудовій діяльності і на уроках, і у позаурочний час.

Особливо благодатним матеріалом для розвитку творчих здібностей є уроки з виготовлення з паперу аплікацій, конструювання машин,

ліплення, виготовлення іграшок із природних матеріалів. Завдання вчителя полягає в тому, щоб на кожному уроці давати дітям можливість проявляти свої приховані творчі можливості.

Враховуючи практичний досвід дітей, їх залучають виготовляти різноманітні вироби для потреб навчання, школи, дитячого садка, дому. Виготовляючи різні речі і подарунки, учні наочно переконуються, що їх праця корисна. Таким чином активізуються вольові зусилля дітей, відповідальність за доручену справу.

З перших днів навчання дитини у школі варто запроваджувати в навчально-виховний процес побутову працю і самообслуговування. Адже частина дітей приходить до школи, не маючи елементарних вмінь у цій області. Тому саме побутова праця і самообслуговування розширює практичний досвід дітей, виховує в них самостійність, життєво необхідні навички (такі як – самостійно вдягатися і роздягатися, бути акуратним, складати і ставити на місце одяг, взуття, підручники тощо), привчає до чистоти і порядку. Тобто практичні навички самообслуговування та досвід побутової праці формуються систематичним вправлінням у процесі трудових доручень, чергувань та інших повсякденних шкільних і домашніх справ.

Крім того, на нашу думку, слід по можливості також привчати молодших школярів до сільськогосподарської праці. Саме така праця активізує не тільки пізнавальну активність і спостережливість дітей до явищ навколишнього світу, але й виховує справжню любов і дбайливе ставлення до природи, бажання працювати на землі.

Не випадково вчителі початкових класів відводять велике місце трудовому вихованню, тому що саме у процесі праці в учнів формуються естетичні смаки, вміння створювати красу, бажання працювати й одержувати від цієї праці задоволення, а відтак – і певне ціннісне ставлення до праці.

В умовах трудової діяльності, яка спрямована на поліпшення навколишньої дійсності, учні починають організовувати не тільки своє життя, але й життя інших колективів (наприклад, інших класів у школі; групи у дитсадку; класу у дитячому будинку тощо). Тому у 3 – 4-му класах здійснюється перехід від ігрових, творчих і трудових справ „для себе”, для свого колективу, до самодіяльної організації життя і праці для користі інших людей. Саме тоді виникає нове ціннісне ставлення до праці, коли суспільно значуща праця, праця, яка має практичний сенс, викликає в дитини найбільше задоволення. Така мотивація народжує потребу у суспільно корисній, продуктивній праці, яка стверджується як ціннісна орієнтація особистості дитини.

Слід наголосити, що особливу увагу у процесі трудового виховання молодших школярів необхідно приділити вихованню культури праці, раціональному плануванню роботи, організації робочого місця, дотриманню правил безпеки праці й особистісної гігієни дитини, вихованню колективізму у труді.

Фахівці наголошують, що вихованню ціннісного ставлення молодших школярів до праці сприяє своєчасний контроль та оцінювання своїх дій [4; 5; 6]. Як відомо, діти 6 – 8 років не вміють контролювати, а тим більше оцінювати свою працю. Їх приваблює сам процес трудової діяльності, вони завжди задоволені результатом своєї роботи і не помічають допущених помилок. Щоб навчити дітей самоконтролю, вчитель повинен звертати увагу дітей на результати праці, запропонувати способи і прийоми перевірки якості виконання роботи. Виявивши помилки, вчитель пояснює, які з них і як можна усунути. Важливо також пам'ятати, що своєчасна підтримка, заохочення, похвала дитини позитивно впливає на її емоційний стан, а отже й сприяє позитивному ставленню дитини до практичної трудової діяльності.

Для формування контрольно-оцінних умінь корисно залучати учнів до перевірки готовності до роботи, взаємоперевірки і взаємодопомоги, спільного обговорення результатів виконаної роботи.

У процесі виховання ціннісного ставлення молодших школярів до праці варто залучати батьків для участі у спільній роботі. Наприклад, вчитель запрошує когось із батьків на урок, або організовує позаурочну трудову діяльність з тим, щоб вони навчили дітей будь-якій практичній роботі. У взаємодії з батьками закладається і розвивається практичний досвід дітей, забезпечується моральна спрямованість виховання.

Як вважають науковці, виховання ціннісного ставлення молодших школярів до праці залежить від сукупності умов. Особливе значення серед них мають:

- урахування вікових особливостей учнів;
- відповідно підібране обладнання, робочий інвентар;
- посиленість завдання для дитини;
- створення сприятливих умов для виявлення активності кожного учня;
- інтерес кожної конкретної дитини до завдання та ін. [4; 5; 6].

Трудове виховання молодших школярів здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної шляхом: внесення ціннісних складових праці у зміст навчальних предметів; відведення належного місця „спільно-взаємодіючій діяльності” як на уроках, так і в позаурочний час, на виховних заняттях; гуманізації взаємин у трудовому процесі у системах „вчитель – учень”, „учень – учень”; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості у процесі праці.

При цьому головне завдання вчителя – навчитись створювати і використовувати у шкільному житті ситуації, де знання і трудова діяльність були б злиті та дозволили б спостерігати динаміку морально-духовного розвитку дитини, суть якого полягає у вмінні дитини самостійно, а іноді за допомогою вчителя, реалізувати свої здібності до практичної трудової діяльності. Вчитель має допомагати дитині просуватись від елементарних трудових навичок до більш високого рівня, де необхідні самостійність, ініціативність і творчість у трудовій діяльності.

Якщо ціннісні ставлення і ціннісні орієнтації служать регулятором дій, вчинків і поведінки школяра і притому сформовані як система, то, природно, одне з найважливіших завдань подальшої виховної роботи полягає в послідовному розширенні і поглибленні уявлень учнів про цінності, ціннісні ставлення і орієнтації в різних сферах життя суспільства, у тому числі й у праці.

Таким чином, одним з головних завдань трудового виховання молодших школярів є формування цінності праці, виховання ціннісного ставлення до неї, що передбачає: по-перше, ознайомлення дітей у процесі навчальної, позакласної та позашкільної роботи з найпоширенішими професіями; по-друге, виховання позитивного ставлення до різних видів трудової та професійної діяльності; по-третє, виховання інтересу до пізнання своєї особистості; по-четверте, формування початкових загальнотрудових умінь і навичок, здатності до взаємодії з іншими людьми у процесі діяльності. Результатом цього є сформоване в молодших школярів ставлення до себе, суспільства і трудової діяльності.

Список використаної літератури

1. Духовность человека : Педагогика развития : учеб. пос. ; под ред. Н. В. Михалковича. – Минск : Тесей, 2006. – 400 с. **2. Педагогическое наследие** (Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци) : сборник / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий. – М. : Педагогика, 1987. – 412 с. **3. Персоналії в історії національної педагогіки**. 22 видатних українських педагоги : підручник ; за заг. ред. А. М. Бойко. – К. : ВД „Професіонал”, 2004. – 576 с. **4. Трудове** навчання. 1 клас: Розробки уроків / упорядники : Ю. Є. Баракова, В. І. Чорномиза, Е. І. Бердник, А. П. Мельник, Н. А. Танасійчук. – Харків : Вид. група „Основа”, 2006. – 128 с. **5. Шкільна І. О.** Специфіка змісту, форм і методів трудового навчання шестирічних першокласників // Навчання і виховання шестирічних першокласників : зб. статей / упор. К. С. Прищепа. – К. : Рад. школа, 1990. – С. 237 – 254. **6. Піддячий М.** Виховання і розвиток дітей засобами праці / М. Піддячий // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 3. – С. 6 – 9.

Мельник О. В. Актуальні проблеми трудового виховання молодших школярів у сучасній парадигмі освіти

У статті розкриваються особливості трудового виховання молодших школярів в сучасній школі, його сутність та зміст; місце та роль формування цінності праці, особистісного смислу, ціннісного ставлення дітей до праці у виховному процесі початкової школи.

Ключові слова: трудове виховання, праця, ціннісні орієнтації, ціннісні ставлення, культура праці, молодші школярі.

Мельник А. В. Актуальные проблемы трудового воспитания младших школьников в современной парадигме образования

В статье раскрываются особенности трудового воспитания младших школьников в современной школе, его сущность и содержание; место и роль формирования ценности труда, личностного смысла, ценностного отношения к труду в воспитательном процессе начальной школы.

Ключевые слова: трудовое воспитание, труд, ценностные ориентации, ценностное отношение, культура труда, младшие школьники.

Melnik O. V. The Problem of Labour Education of Junior Schoolboys in the Modern Paradigm of Education

In the article open up the feature of labour education essence of education of junior schoolboys at modern school, his essence and maintenance; place and role of forming of value of labour, personality sense, valued attitude toward labour in an educate process of primary school.

Key words: labour education, labour, valued orientations, valued relation, culture of labour, junior schoolboys.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК [373.3.016:51]:[373.3.015.31:504]

О. Д. Нікуліна

**ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ**

Науковці активно досліджують природу, унаслідок чого знання людей про довкілля значно збільшуються. На жаль, багато видів рослин, тварин на Землі продовжують зникати. Малочисельні види тварин і рослин заносяться науковцями до Червоної Книги, що є сигналом для їх збереження. Часто люди забувають, що природа є гармонійною щодо співіснування всього живого на Планеті.

Діяльність людей призводить до зникнення лісів, забруднення річок, а накопичення газів в атмосфері є причиною руйнування озонової оболонки Землі.

Перед людством стають актуальними завдання: знайти шляхи вирішення екологічних проблем, навчатися берегти природне середовище, раціонально використовувати природні матеріали в промисловості, берегти природні ресурси.

Як відомо, у перекладі з грецької мови слово „екологія” означає науку про дім, тобто про навколишнє середовище.

Екологія – це наукова основа виживання людини. Екологія людини вивчає взаємодію суспільства і природи з метою збереження навколишнього середовища.